

KNIHOVNA JIŘÍHO RIBAYE A MOŽNOSTI DALŠÍHO VÝZKUMU*

Jan Pišna (Praha)

The Library of Jiří Ribay and the Potential for Further Research

Abstract: The article deals with the book collection of Jiří Ribay, the structure of his ownership notes (on the title page in the form of 'Jiřího Ribay', the year of purchase and the price), extant book catalogues from 1800 and 1803, and the copies preserved in institutional libraries in Europe. It has been shown on specific examples how Ribay acquired his books and how he sold some of the books still in his lifetime (e.g. to Mikuláš Jankovič in 1807). Research into archival documents has revealed some new information on how the former National and University Library in Prague acquired a part of Ribay's books in 1857. The end of the paper outlines the potential use of a complete edition and a new treatment of Ribay's catalogues for the history of book culture, retrospective bibliography and literary history.

Keywords: early printed books – manuscripts – book collecting – book culture – Age of Enlightenment – provenances – book catalogues

Do myslí svých obrozeneckých přátel a vědeckých spřízněnců se vlastenecký spisovatel, překladatel a luteránský kněz slovenského původu Jiří Ribay (1754–1812) zapsal především jako skvělý znalec starší literatury, které se věnoval nejen podrobným studiím, ale především soustavným sbíráním knih. Těchto poznatků využila řada Ribayových korespondentů a z této studnice cenných informací čerpala do svých prací také mladší obrozenecká generace, byť ne vždy vědomě a s přesným odkazem.¹ Většina dosavadních studií a prací se zabírala vznikem Ribayovy knihovny,² popřípadě jeho četbou.³ Nemalou pozornost si vysloužily také Ribayovy snahy bibliografické.⁴ Avšak zcela stranou vědeckého zájmu zůstala jeho knihovna faktická, tedy skutečná knižní sbírka. Není divu, neboť ještě za Ribayova života byla rozdělena na několik částí a v dnešní době spíše tušíme, nežli víme, kde se tyto části nacházejí.

Ještě dříve, než se začneme blíže věnovat knihovně, je důležité si ozřejmit, jakým způsobem Ribay získával a sbíral knihy, neboť nám to může alespoň rámcově prozradit, jakou cestou se formoval tento rozmanitý a rozsáhlý fond. Možné prameny takových zjištění jsou *de facto* dva. Prvním je jistě zachovaná korespondence, v níž nalezneme mnoho užitečných indicií o nákupu, shánění, poptávce, výměně a vyhledávání knih, popřípadě informace o darech a o odprodeji knih. Druhým, a pro nás zásadním, jsou zachované exempláře s (nejen) jeho vlastnickými poznámkami.

Provenienční záznamy měly svou jasnou strukturu, kterou Ribay dodržoval, jen tu a tam s drobnými odchylkami,

po celou dobu své sběratelské činnosti. Identifikace a příslušnost k osobě majitele knihovny byla explicitně uvedena Ribayovým jménem přímo na titulním listu (většinou) ve tvaru „Giřjho Ribay“, k němuž Ribay přidával dva další důležité údaje: rok získání knihy do sbírky a cenu knihy (většinou při vnějším pravém okraji titulního listu). Oba doplňující údaje však mohou být uvedeny i na předsádce, rubu titulního listu, chybí-li titulní stránka či předmluva, tak na první stránce zachovaného knižního bloku apod. Přideští a předsádku Ribay využíval také na různé poznámky bibliografického charakteru: doplnění roku vydání (nebylo-li uvedeno), identifikaci tiskaře či zpřesnění údajů o autorství. Všechny tyto záznamy vyplynuly z Ribayova literárněhistorického, typografického a knihovědného srovnávacího studia, jemuž se zaníceně a usilovně věnoval.

Kromě shora uvedených údajů můžeme také v Ribayových knihách najít ty, v nichž měl potřebu zaznačit i místo, kde knihu zakoupil, popřípadě kým byla darována (nebylo-li vepsané věnování). Například některé knihy zakoupil při rozprodeji a aukci duplikátů ze svozů z klášterních knihoven v tehdejší pražské Univerzitní knihovně. Např. exemplář NK ČR (sign. 54 E 424) Vinořského překladu *O potupení světských marností*⁵ od Diega de Estelly Ribay opatřil drobnou poznámkou na titulním listu, že ji pořídil „z licytací Pražské Bibliotheky 1790“. Tentýž titul totiž nalezneme také v katalogu aukce uskutečněné po 9. listopadu 1789 pod číslem 161 a 215. Ve fondu Strahovské knihovny se nachází tento katalo-

* Tento text byl přednesen na konferenci Juraj Ribay (1812–2012) – život a dielo, která se konala 22.–23. 2. 2013 v Novém Sadě.

¹ ČUPROVÁ 1961, s. 97–101.

² BELÁK 1994, s. 19–26; PASIAR 1977, s. 75–76.

³ ČERNÁ-ŠLAPÁKOVÁ 1934, s. 99–104.

⁴ AUGUSTINOVÁ 2007, s. 70–75; KLIMEKOVÁ 2007, s. 69–74.

⁵ Knihopis č. 2378.

log s poznámkami jak o dosažené ceně, tak i o kupcích některých titulů, mezi nimiž je také zmíněn Ribay.⁶ Po podrobném prozkoumání jsme zjistili, že Ribayovo jméno je uvedeno u titulů s pořadovým číslem 16, 45 a 60, avšak celkem 70 položek je označeno čárkou u pořadového čísla, z nichž jsme byli schopni určit i exempláře z této koupě dochované v knihovnách a které jsou opatřeny vročením 1790.⁷ Je tedy evidentní, že knihy byly objednány přímo Ribayem, avšak ten se osobně nemohl aukce zúčastnit, proto požádal Karla Rafaela Ungara, od něhož se patrně o celé aukci dověděl, aby pro něj označené knihy zakoupil. V korespondenci s Dobrovským nalezneme několik důležitých zmínek o celé transakci, když 19. ledna 1790 Ribay píše: „*Auch Herr Ungar hat mir schon das Verzeichniß der in der Licitation für mich für 29 fl. 50 kr. erkaufen Bücher zugeschickt, wobey auch die Bibeln 1488. und 1506. sind.*“⁸ To také vysvětluje, proč knihy zakoupené na aukci roku 1789 mají na titulním listu Ribayem nadepsané vročení 1790.

Výše uvedený příklad jen ilustruje možné stopy, po nichž se můžeme vydat při snaze rekonstruovat vznik Ribayovy knihovny. Nápomocny nám mohou být také různé soupisy a katalogy, které sám vytvořil a k nimž existuje několik opisů. Bratislavská Univerzitní knihovna uchovává rukopisný sborníček, který bývá označován za Ribayovy výpisky z četby z let 1778 až 1780.⁹ Jedná se o nejstarší dochovaný Ribayův soupis, byť jeho zpracování a charakter je veskrze soukromý, na rozdíl od ostatních dochovaných katalogů neměl primárně ani evidenční či nabídkovou funkci.¹⁰ To nás také vede k zodpovězení otázky, jakým způsobem byly evidenční katalogy knižní sbírky využívány. Ribay totiž předkládal svým přátelům či vědychtivým zájemcům, kteří ho navštívili, katalogy k prolistování.¹¹

Z korespondence a životopisu víme, že Ribay několikrát zamýšlel prodat část ze své knižní sbírky již od roku 1796, jak píše Durychovi.¹² Z tohoto důvodu vznikla potřeba vytvořit nabídkové katalogy, které krom bibliografických údajů obsahují také tržní ceny knih. Nejstarším takovým soupisem je *Bibliotheca Slavo-Bohemica sive Catalogus Scriptorum Georgii Ribay genui Slavi Trenchiniensis* z roku 1800 (dnes uložený v budapeštské OSzK).¹³ O tři roky později vznikl úplnější a podrobnější soupis *Catalogus venalis Bibliothecae Slavo-Bohemicae Georgii Ribay, Slavi Trenchiensis* (dnes taktéž uložený v budapeštské OSzK).¹⁴ Opis tohoto katalogu pořízený Jiřím Palkovičem roku 1804 byl zakoupen do bra-

tlavské Univerzitní knihovny roku 1926 za 1 000 Kčs.¹⁵ Cerroniho opis, z něhož čerpal bibliografické záznamy Antonín Boček pro Jungmannovu *Historii literatury české*, se dnes nachází v Moravském zemském archivu.¹⁶ Patera uveřejnil také soupis *Poznamenánj Českých knih, dle abecedy: Giřjmu Ribay na Cynkotě přináležejících* (88 položek) v dodatcích ke korespondenci mezi Ribayem a Dobrovským.¹⁷ Značná část knihovny (zaznamenaná katalogová sbírka z roku 1803) však byla odprodána roku 1807 známému budapeštskému sběrateli Mikuláši Jankovičovi za 1 800 zl.,¹⁸ což nebyla ani třetina katalogové ceny, jak si později postěžoval Dobrovskému.¹⁹ Jankovičova knižní kolekce se následně roku 1836 stala součástí Maďarského národního muzea, dnešního fondu Országos Széchényi Könyvtár v Budapešti.²⁰

Odprodejem části sbírky Ribay svou sběratelskou vášeň neopustil, naopak, na základě ponechaných duplikátů začal pomalu stavět další sbírku. Jak dosvědčují knihy s provenienční datací po roce 1807, pokračoval v nákupech dále,²¹ pravděpodobně až do své smrti roku 1812. Otázkou však zůstává, co se stalo s knihami po Ribayově smrti a kdo stál za jejich prodejem knihkupci Josefu Šálkovi (užíval podobu jména Schalek), který sbírku patrně mezi lety 1855 až 1856 převezl do Prahy (přesnější datace zatím nejsme schopni). Šálek si byl dobře vědom nejen významu knižní sbírky, ale především její vysoké finanční hodnoty a prestiže mezi odborníky, proto na začátku roku 1857 vydal prodejní katalog s předmluvou v tříjazyčné variantě (česky, německy a francouzsky). Zohledníme-li i skutečnost, že Šálek měl svůj knihkupecký obchod v budově Karolina, v centru české vzdělanosti, nemusel se obávat toho, že by mu knihy zůstaly ležet na skladě.

Častokrát se v souvislosti s prodejem knih do pražské Univerzitní knihovny zmiňuje rok 1855,²² v němž tehdejší ředitel knihovny Pavel Josef Šafařík získal na nákup Ribayovy knihovny 370 zl. Tento údaj se volně přejímá do všech dalších odborných prací, avšak jak dosvědčují dokumenty, tímto datem se teprve daly do pohybu veškeré události. Při bedlivém studiu dochovaných materiálů inkriminovaného období let 1855 až 1859 v Archivu Národní knihovny jsme objevili náčrtek a následně čistopis objednávky knih z Šálkova katalogu vyhotoveného 13. března 1857. Pozoruhodný je ale fakt, že se nejedná o zakoupení celé nabídky katalogu, jak se někdy v literatuře mylně můžeme dočíst, nýbrž

⁶ *Catalogus librorum quorum publica auctio fiet in Caesareo-regia Bibliotheca universitatis pragensis*. Pragae: Jan Josef Diesbach, 1789, s. 158. Praha, Strahovská knihovna, sign. AE IX 22/b, exemplár pochází z Ungarovy knihovny.

⁷ Např. pořadové číslo katalogu 16, 57, 60, 147 jsou ve fondu OSzK, č. 161/215 ve fondu NK ČR.

⁸ DOBROVSKÝ 1913, s. 153.

⁹ Bratislava, Univerzitná knižnica v Bratislave, sign. Ms 1243.

¹⁰ ČERNÁ-ŠLAPÁKOVÁ 1934, s. 99–104.

¹¹ VYVÍJALOVÁ 1969, s. 53; BRTÁŇ 1964, s. 497–501.

¹² Za tuto zpřesňující informaci děkuji dr. Jiřímu Kroupovi.

¹³ Budapešť OSzK sign. Fol. Boh. Slav. 7., v Praze se nachází faksimile soupisu v ORST NK ČR sign. BMMS Facs. F 164.

¹⁴ Budapešť OSzK sign. Fol. Boh. Slav. 5.

¹⁵ Bratislava UKB sign. Ms 1218.

¹⁶ Moravský zemský archiv v Brně, sign. CERR. II 73. Švabenský, Mojmir. Cerroniho sbírka G 12: 13. stol. – 1845. Brno: Státní archiv v Brně, 1973.

¹⁷ DOBROVSKÝ 1913, s. 290–293.

¹⁸ Podrobnosti o jednání s Jankovičem píše Ribay také Széchényimu v korespondenci, viz DEÁK 2011, s. 331–354.

¹⁹ DOBROVSKÝ 1913, s. 278.

²⁰ BERLÁSZ 1973, s. 109–173.

²¹ Viz příspěvek doc. M. Kovačky na konferenci Juraj Ribay (1812–2012) – život a dielo, která se konala 22.–23. 2. 2013 v Novém Sadě.

²² FRANC 2001, s. 125–128.

mimo sbírku), ale i přesto obsahují nemálo materiálu, který by svého zhodnocení mohl dosáhnout kritickou edicí, pečlivou komparací s dosud vydanými kompendii národních či lokálních bibliografií, popřípadě i identifikací jednotlivých knižních jednotek ve fondech knihoven. Ač je více než zřejmé, že k úplné rekonstrukci knihovny nikdy nedojde (sic!), neboť za více než dvě staletí se řada knih mohla zničit či provenienční znaky byly záměrně znečitelněny (začerněním, vydřením, přelepením, přerazítkováním, vytržením či vystřížením stránky s Ribayovým jménem apod.), dává to naději alespoň hlubší sondy do vzniku jedné z knihoven vášnivých bibliofilů (možná spíše bibliomanů) a zapálených vlastenců období národního obrození přelomu 18. a 19. století, kteří kvůli získání knih byli schopni nemalých obětí.²⁶

Až dosud jsme se zaobírali střípky z osudů knižní sbírky, ale Ribayovy rukopisné katalogy nabízejí ještě jeden podstatný rozměr, jímž je obsah a struktura knihovny samotné. *Catalogus venalis*, tedy nabídkový katalog k odprodeji knižní sbírky (nikoliv knihovny jako celku, jak se někdy mylně uvádí) z roku 1803, do něhož je inkorporován katalog *Bibliotheca Slavo-Bohemica* z roku 1800 (jako jeho třetí část), v tomto ohledu představuje důležité svědectví, jak mohla být knihovna rozdělena. Z katalogů vysvítají dvě určující hlediska selekce: na oddělení dle jazykové příslušnosti a uvnitř nich praktické třídění dle formátů. Na konci každé části (pokud vycházíme z rozdělení katalogu) byly zařazeny konvoluty (v katalogu důsledně rozepsané a očíslované). Velké foliové formáty a rukopisy jazykové třídění nemají a jsou v katalogu zastoupeny jako samostatná skupina.²⁷

Každý zápis obsahuje pořadové číslo v dané části katalogu, dále název (řazení v katalogu je dle abecedy), povětšinou způsobem s uvedením zkráceného názvu, jména autora a v roce, k čemuž je někdy přidán i údaj o místě vytištění (v několika případech i s doplněním jména tiskaře), v posledním třetím sloupci je uvedena cena. Ta se zdá být, alespoň podle komparace s dostupnými a známými exempláři, totožná s cenou uvedenou Ribayem na titulním listu vlastněné knihy.

Závěr by snad mohl vybízet ke shrnutí zjištěných střípků z historie Ribayovy knihovny a knižní sbírky, avšak spíše než výčtem dokladů a informací bychom se pokusili vytyčit další úkoly vědecké práce, které by posloužily k důkladnější znalosti nejen knižní sbírky, nýbrž celého Ribayova vědeckého odkazu. Zmínili jsme se o tom, že opory pro mapování akvizice leží především v korespondenci. Avšak Ribayova dochovaná korespondence není ani zdaleka podchycena a edičně zpřístupněna tak, jak takový badatelský úkol vyžaduje. Jeho rukopisy zůstaly povětšinou nepublikovány, popřípadě o nich existují jen dílčí studie shrnující obsah. Proto vidíme jako žádoucí, aby došlo k úplnému vydání jak korespondence a zachovaných knižních katalogů, tak i ostatních zachovaných rukopisných materiálů (ať již formou knižní či elektronické). Ediční práce na zpřístupnění však vyžadují interdisciplinární a mezioborové přesahy. Nelze pokračovat na podobných platformách, jako to ve své době činili Ferdinand Menčík či Adolf Patera, jejichž práce jsou sice cenné, nicméně již zastaralé. Bylo by tedy žádoucí připravit svěřit vě-

deckému mezinárodnímu týmu složenému z odborníků, kteří by svou specializací pokryli Ribayovy odborné zájmy a kteří by odborně zaštitili jak samotné vydání, tak dokázali Ribayovo dílo náležitě zhodnotit i v dobovém kontextu a dobovém vědeckém diskurzu. Ač se jednalo o převážně veřejně nepublikované rukopisy, uvnitř učenecké komunity rezonovaly a řada výsledků Ribayovy práce byla zahrnuta do odborných publikací Ribayových přátel a současníků. Materiál tak budeme moci podrobit zkoumání z různých úhlů pohledu a daleko hlouběji, než dosavadní generace.

Prameny:

Archivní dokumenty Veřejné a univerzitní knihovny v Praze z let 1850–1859. Praha, Archiv Národní knihovny v Praze. *Bibliotheca Slavo-Bohemica sive Catalogus Scriptorum Georgii Ribay genui Slavi Trenchiniensis* (1800) Budapešť OSzK, sign. Fol. Boh. Slav. 7., v Praze se nachází faksimile soupisu v ORST NK ČR sign. BMMS Facs. F 164.

Catalogus venalis Bibliothecae Slavo-Bohemicae Georgii Ribay, Slavi Trenchiensis (1803) Budapešť OSzK, sign. Fol. Boh. Slav. 5.

Catalogus librorum quorum publica auctio fiet in Caesareo-regia Bibliotheca universitatis pragensis. Pragae, 1789. Exemplář Praha, Strahovská knihovna, sign. AE IX 22/b.

[Šálkův nabídkový katalog] Česká literatura. 1. oddělení, Sbírká starých, vevzácných spisů větším dílem z pozůstatosti známého sběratele Rybaje v Uhřích. Praha: [Josef Schalek], 1857. 6, 44 s. Praha, NK ČR, sign. I 193550.

Literatura:

AUGUSTINOVÁ 2007: AUGUSTINOVÁ, Eva. Ribayova Typographia Hungariae. In: DUDOK, Miroslav – KOVAČKA, Miloš (edd.). *Jur Ribay 1754–1812: život, dielo, doba: zborník prác z medzinárodnej vedeckej konferencie, ktorá bola 9. júna 2004 v Bratislave*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2007, s. 70–75.

BELÁK 1994: BELÁK, Blažej. Ribayov zástož v budovaní slovenských knižnic. In: *Juraj Ribay – Život a dielo. Zborník z vedeckého seminára konaného pri 240. výročí narodenia dňa 23. apríla 1994 v Bánovciach nad Bebravou*. Bánovce nad Bebravou: Matica slovenská, 1994, s. 19–26.

BERLÁSZ 1973: BERLÁSZ, Jenő. Jankovich Miklós könyvtári gyűjteményeinek kilakulása és sorsa. In: *Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1970–1971*. Budapest: Országos Széchényi Könyvtár, 1973, s. 109–173.

BRTÁŇ 1964: BRTÁŇ, Rudolf. Nové a neznámé údaje o J. Ribayovi. *Slovenská literatura* 11, 1964, č. 5., s. 497–501.

ČERNÁ-ŠLAPÁKOVÁ 1934: ČERNÁ-ŠLAPÁKOVÁ, Marie Ludmila. Ribayovy zápisky o četbě z roků 1778–1780. In: *Bratislava (ročenka)* 8, s. 99–104.

ČUPROVÁ 1961: ČUPROVÁ, Ludmila. Neznámá účast Jiřího Ribaye na Jugmannově Historii literatury české z roku 1849. *Slovenská literatura* 8, 1961, č. 1, s. 97–101.

²⁶ Uvedme alespoň podobnost s životem Ribayova současníka s bibliomanskou posedlostí berního úředníka Jana Šebestiana Heidela (1740–1782). O Heidelbergu se zmiňuje nejnověji VOIT 2015, s. 10.

²⁷ Rukopisy Ribay rozepisuje dle formátu společně s konvoluty a klade je až na závěr celého katalogu.

DEÁK 2011: DEÁK, Eszter. „Mit Sehnsucht erwarte ich den Katalog von Eurer Excellenz“: (Juraj Ribay levelei Széchenyi Ferencnek). In: *Lymbus: Magyarságtudományi Forrásközlemények*. Budapest: Kiadta a Magyar Országos Levéltár, s. 331–354.

DOBROVSKÝ 1913: PATERA, Adolf (ed.). DOBROVSKÝ, Josef. – RIBAY, Josef. *Josefa Dobrovského korespondence IV.: vzájemné listy Josefa Dobrovského a Jiřího Ribaye z let 1783–1810*. Praha, 1913.

FRANC 2001: FRANC, Zdeněk. Knihovní fondy pražské Universitní knihovny v letech 1780–1918. *Národní knihovna: knihovnická revue* 12, 2001, č. 2, s. 125–128.

KLIMEKOVÁ 2007: KLIMEKOVÁ, Agáta. Územne slovacikálne tlače 18. stor. v knižnici Juraja Ribaya. In: *Juraj Ribay 1734–1812 život, dielo, doba: zborník prác z medzinárodnej vedeckej konferencie, ktorá bola 9. júna 2004 v Bratislave*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2007, s. 69–74.

PASJAR 1977: PASJAR, Štefan. *Dejiny knižnic na Slovensku*. Bratislava: SPN, 1977, s. 476.

TRUHLÁŘ 1882: TRUHLÁŘ, Josef. Dějiny bibliotéky Klementinské: k novému období vysokých škol Pražských. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice* 12, 1882, s. 656–663, 813–825.

VOIT 2015: VOIT, Petr. *Katalog prvotisků Strahovské knihovny v Praze*. Praha: Královská kanonie premonstrátů na Strahově, 2015.

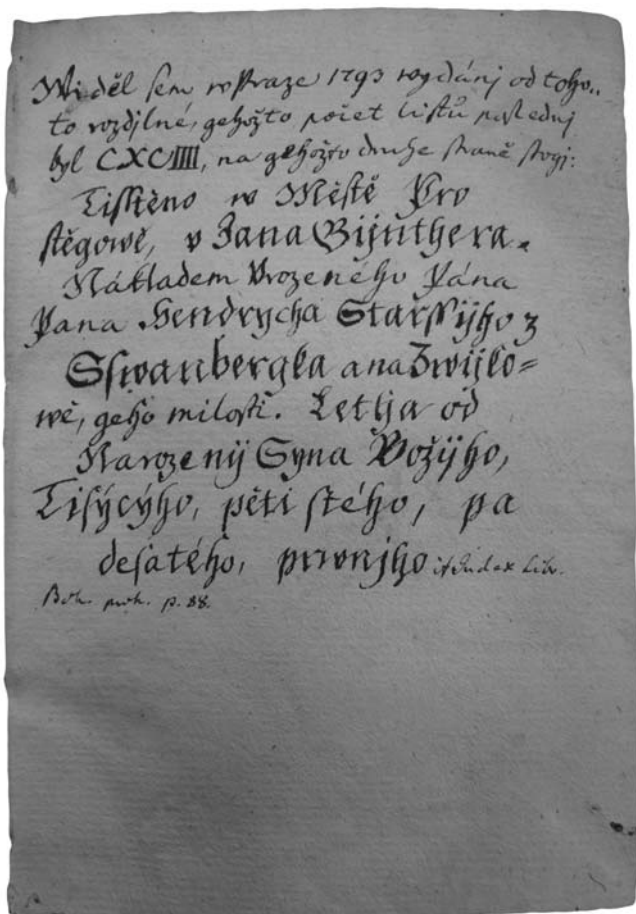
VYVÍJALOVÁ 1969: VYVÍJALOVÁ, Mária. K slovensko-maďarským kultúrnym vzťahom koncom 18. a začiatkom 19. storočia (Juraj Ribay a Ferenc Széchenyi). In: *Historické štúdie* 14. Bratislava: Historický ústav SAV, s. 47–76.

Mgr. Jan Pišna

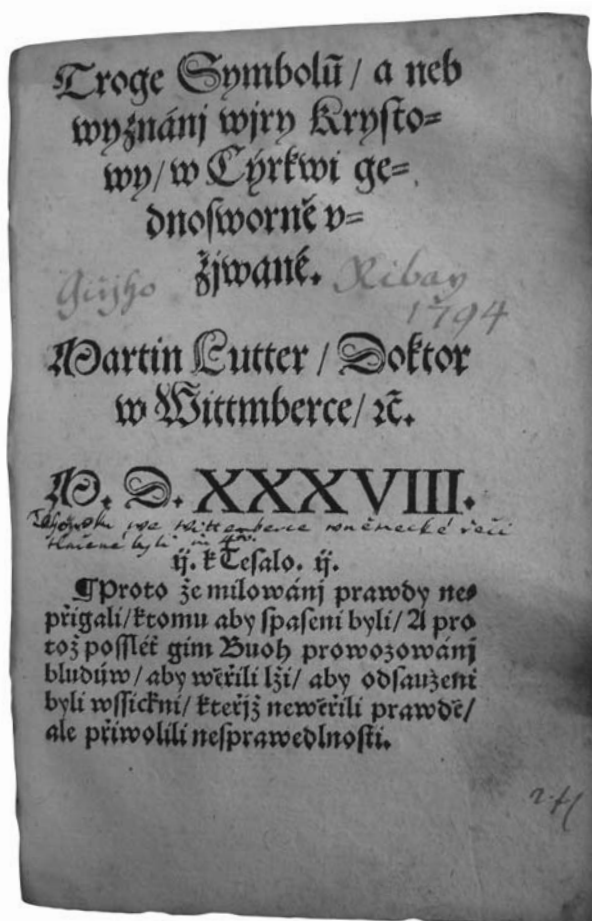
Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.

Na Florenci 1420/3, 110 00 Praha 1

pisna@ucl.cas.cz

Ribayův záznam z předšádky tisku Kempenského *O dokonalém následování pána Krista...* z roku 1561, exemplář OSzK v Budapešti (sign. Ant. 7482)

Titulní list Lutherova spisu *Troje symbolum...* z roku 1545 s Ribayovým exlibris s datem pořízení a cenou, exemplář OSzK v Budapešti (sign. Ant. 6494/6)